

Trotineta lui Edi

Proze și povestiri
dintr-o enciclopedie a armenilor
de
Bedros Horasangian

Prefață de RAYMOND H. KÉVORKIAN

Armeniada de SORIN ANTOHI

azi această carte. Un copil ajuns om bătrân rămânând copil – Sindromul Down este o tare genetică și nu are leac – a dat dovadă că putem iubi pe toată lumea. Inclusiv pe noi înșine. Mulțumim și pe această cale lui Raymond Kevorkian de la Paris și lui Sorin Antohi de la București pentru generoasele cuvinte de însoțire – în fond este o carte antumă! – și că au fost solidari cu o idee și au autorul acestor rânduri.

Trotineta lui Edi. O Enciclopedie a Armenilor.

Restul e literatură.

Trăim. O mare minune.

BEDROS HORASANGIAN

9 februarie 2020

Cuprins

Préface

de RAYMOND H. KÉVORKIAN 7

Armeniada

de SORIN ANTOHI 9

O poveste din Odesa 19

Cei patru din Iran 28

Statuia lui Lenin de la Erevan 39

Misac fără de lumânare 57

Un cimitir de vânzare, undeva la gurile Dunării 79

Scenariu ratat pentru Jerzy Kawalerowicz 84

Mătușa mea Kohar 111

Duminica după-amiază când orașul e pustiu și dușmănos 120

Rezultatele unui recensământ organizat foarte științific

și cu admiterea unor observatori străini 125

Istoria lui Spiro Zervas 132

Examen cu hitiți și Urartu 140

Rolul lui Garo Derderian 147

Haiganuş 150

Rodiile 157

Bunica mea Mairam și Cassius Clay 162

Bicicleta lui Vartan 168

Din istoria literaturii ruse 191

La Belle Américaine 199

Câte un pic, pic, pic, până în Haiastan și dincolo de el 219

Centrala atomo-electrică de unde nu se vede Araratul 236

Tații noștri morți de mai multe ori din 1915 până azi 243

Între două stații cu Laura 249

Vis și realitate pe Tamisa 254

Moștenirea lui Tito 262

Tara lui Aznavour.....	287
Zile din viața Georgiei.....	299
Viitorul Irakului.....	312
Bazarul din Beirut	317
Lady Night	339
Marseieza	354
Trotineta lui Edi. Notă informativ-explicativă de BEDROS HORASANGIAN	365

O poveste din Odesa

In memoriam Isaac Babel

Ce am să povestesc eu acum este o întâmplare adevărată. Nu inventez nimic. Așa cum și Isaac Babel, un scriitor de care nu se mai vorbește aproape deloc astăzi, păcat, nu a scos mai nimic din burtă. A scris doar despre ce i-a fost dat să trăiască. Și chiar a avut. Așa i-a fost dat lui. Nu a fost nevoit să inventeze nimic, adică, să facă ficțiune. Nici vorbă. Tot ce a povestit el prin cărțile lui sunt întâmplări adevărate, dacă ar avea așa ceva vreo importanță în literatură, pe care le-a sucit și învârtit cum a vrut el ca să iasă bine. Adică, un om care le ascultă să stea cu sufletul la gură sau un altul care le citește să nu mai lase cartea din mână. Și să țâșnească dând din cap: „Mă, ce tare le zice omul!“. Așa că de la un punct încolo aproape că nu mai contează dacă povestirea a fost chiar așa sau scriitorul i-a dat o autenticitate care nu poate să fie decât credibilă. Personajele oricum trăiesc ele însele și fac ce vor ele, nu ce ne trece nouă prin cap că e mai bine sau rău altfel.

Da, Isaac Babel.

Dacă nu aș fi recitat peste ani „Povestirile din Odesa” și „Armata de cavalerie” cu ani în urmă, într-o cărticică apărută în colecția BPT – costa doar cinci lei, pe atunci, bucata, ceea ce azi ar părea incredibil pentru o publicație în formă de carte – nu mi-aș fi adus aminte de povestea tatălui lui Artin. Artin nu este un nume rusec, nici românesc, ci armenesc. Artin a fost vecin cu mine când eram mici și eu îl consideram cel mai bun prieten al meu. Era slab, uscat, cu nasul mare și mâini parcă prea lungi, ochi pătrunzători și privirea veșnic supărată și cu aerul că are mereu ceva de făcut. Fratele lui, Berdj – tot nume armenesc, dar noi îi spuneam Bebe –,

era roșcat, foarte bine legat, solid, pistruiat pe față și pe brațe ca un irlandez sadea, jucăuș și mereu pus pe șotii. Nu semăna absolut deloc cu fratele lui și cu tatăl lor care era leit un fel de Artin mai mare. Slab și el, uscățiv, ușor adus de spate, cu nasul mare și cu ochii în veșnică alertă. La toți armenii ăștia – cam urâți aș zice eu, că nici mama lui Artin nu era cine știe ce frumusețe, chiar dacă era stăpâna casei și bombănea și dădea ordine la toată lumea, eram vecini, totul se consuma la vedere – cum spuneam, la toți armenii ăștia doar ochii erau mari și frumoși. Pe sub niște sprâncene imense găseai niște ochi care cuprindeau parcă în ei toată istoria lumii, cu fericirile sau mai exact, nefericirile ei. Mama ei de viață! Mama lui Artin semăna și cu soțul ei și cu băiatul cel mare, prietenul meu. Prietenia noastră a durat niște ani, nu prea mulți, până la adolescență. Ca să zic așa. Nu știu cum s-a întâmplat, ce a apărut în viața familiei Grigoriu – așa cum se aude, din Grigorian deveniseră prin niște acte făcute la Odesa lui Babel, Grigoriu – că ei au plecat în Liban. Și apoi destul de repede în Brazilia. Libanul a fost mulți ani doar țară de tranzit. Multă vreme am avut o poză cu Artin, care ședea în capul unei bărci cu opt vâslași – rame? –și el făcea pe cârmaciul. Tot un slăbănog era. Se stabiliseră la São Paulo, nu mă întrebați de ce, cum, necum, dai peste armeni acolo unde nu te aștepți. Acum vin, apar, stau câțiva ani sau câteva secole și apoi dispar. Apar prin alte părți sau dispar definitiv, cum s-a întâmplat în nenorocirea din 1915. Genocid, se zice acum, armenii zic că au fost omorâți peste un milion și jumătate de oameni, bătrâni și femei și copii deopotrivă, turcii nu recunosc nimic, zic că a fost război și la război moare toată lumea, și turcii au avut mulți morți. Zic ei. Nu o să mă apuc eu să judec ce a fost și cine este de vină, dar familia lui Artin nu a fost în Imperiul Otoman când se întâmpla nenorocirea asta. Ei trăiau la Odesa, am mai apucat-o, puțin, și pe bunica lui Artin, mama lui tata lui Artin. Cum ar veni. O femeie aprigă, îmbrăcată mereu în negru, mereu parcă pleca sau venea de undeva, era clar că ea ținea frâiele casei și conducea familia. Și fuma, ceva ce nu s-a mai pomenit la armeni. Pe vremea aceea, cel puțin. Greu să îndrăznească cineva să-i zică ceva lui

Macruhi Hanâm. Știa să înjure în multe limbi. Și rusește, cum nu prea știau mulți din armenii din vremea când eram noi copii. Mama lui Artin doar executa ce se decidea în capul bătrânei Macruhi, născută evident în secolul XVIII, care trecuse prin multe și ajunsese prin Bucureștii anilor '50. De unde povestesc și eu acum. Totdeauna ea știa ce era de făcut. Vorbea rusește cu bunica mea, care și ea dăduse o raită prin Rusia imperială când se refugiase din Bulgaria în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic. Războaiele astea nu sunt ca olimpiadele, să se țină din patru în patru ani, ele apar și dispar când nu te aștepți. Tanti Macruhi trăia la Odesa venită din Nahicevan, unde era o colonie veche de armeni, așa cum erau ei răspândiți prin toate marile orașe din sudul Pravoslavniciei Rusii. Și Tanti Macruhi trăia la Odesa cu cei trei băieți ai ei, cel mai mic fiind tatăl lui Artin. Îl chema Krikor, nu știu sigur dacă ăsta e numele lui adevărat, ar trebui să-l caut pe Artin la Los Angeles unde trăiește el acum cu a doua lui nevastă, tot braziliancă și asta, după ce prima l-a lăsat și s-a dus după un brazilian pe numele lui Erwin Rosenstock. Ca să vezi cum e și cu brazilienii ăștia! Nu pot să reproduc ce era la gura lui Artin legat de acest Rosenstock. Când ne-am revăzut după 35 de ani, Artin tocmai divorțase și era cam cătrănit. Am băut noi ceva atunci, nu glumă, chiar și Artin care nu poate să țină la băut cum țin eu. Și atunci, în ziua și noaptea în care am tot povestit vrute și nevrute, chiar în casa copilăriei lui și anii copilăriei mele, Artin mi-a relatat o întâmplare consumată la Odesa. Cu tatăl și frații lui și cu bunica Macruhi. Aia care țipa la noi să nu facem gălăgie că dorm vecinii și gătea niște chestii care nu se regăsesc în niciun fast-food din Londra, Madrid sau chiar New York. Toată pățania povestită de Artin într-o zi-noapte consumată în Bucureștii de după vizita minerilor din toamna lui 1991 s-a desfășurat la Odesa în anii Războiului Civil de după Primul Război Mondial. Dacă în Primul Război Mondial s-au bătut ca chiorii fel de fel de națiuni, la Războiul Civil din Rusia care devenea pe nesimțite URSS au luat parte și s-au luptat pe viață și mai ales pe moarte rușii cu rușii. Și cine s-a mai nimerit pe lângă ei. Albi cu roșii, dar mureau și mulți

alții care nu erau nici albi, nici roșii, nici ei nu știau dacă erau ucrainenii sau evrei, armeni sau nemți rusificați – cum era și soțul faimoasei „Doamne cu cățelul”, a lui Cehov, un anume Diederitz, amănunt care scapă de multe ori – și câte și mai câte alte neamuri de pe tot cuprinsul imensei Rusii. S-au tot bătut ca chiorii, ce mai. Dar povestea noastră se petrecea la Odesa, cum spuneam, unde pe lângă numeroși ruși, evrei sau români, mai erau și niște armeni, cum era familia Grigorian a lui tanti Macruhi. Cartierul Moldovanka era cel mai rău famat, chiar dacă faleza de la mare aduna toată protipendada orașului și femeile frumoase se plimbau la braț cu bărbați bogați. La Odesa mai există și azi faimoasa scară filmată de Eisenstein în și mai faimosul lui film *Crucișătorul Potemkin*. Dar în filme e una, în literatură alta, chiar dacă se mai amestecă întâmplările între ele. Războiul cel Mare, cum îl numeau bunicii noștri, fără să știe ce-o să vină, trecuse, dar nici cu asta mai mic nu era de glumit. Adică cel civil. Care pe care. Albii pe roșii, săracii pe bogați, rușii și ucrainenii pe evrei, câte și mai câte nenorociri, furturi, asasinat, pogromuri și crime. Nu se mai găsea mai nimic de mâncare, rublele se devalorizaseră de umblai cu sacul după tine ca să faci o cumpărătură, dar cel mai rău era că nu se știa bine ce-o să fie. Lumea era înfricoșată și aștepta să se liniștească apele. Cine să asigure ordinea, cine să preia puterea? Și să se oprească vărsarea de sânge. În acest timp, familia Grigorian a lui Artin al meu încerca să supraviețuiască la Odesa. Bunica lor, mama și cei trei băieți, adică tata lui Artin care mai avea doi frați mai mari. Serviciu sau vreo slujbă oarecare nu mai avea niciunul, negustoria mergea prost, doar cu contrabanda, specula și cu fur-tișagurile ce te mai puteai ține. Banii se împuținaseră, se descurcau cum puteau, de pe o zi pe alta. Cel mai iute la minte și descurcăreț se dovedea fratele mijlociu, Garabet, toți cei din port pe unde își făcea el veacul îl știau de Stiopka. Nu se știe de ce. Știa să cânte la pian, avea și o voce frumoasă, trecere la fete, dar mai ales știa să se bată bine, fără să fie cine știe ce namilă. Cum nu erai atent, te pomeneai cu un cap în gură și o amenințare cu cuțitul că ți se ia gâtul dacă miști în front. Nu era de glumit. Eu ascultam toate

astea cu gura căscată, tocmai venisem de la Atena unde intrasem în diplomație fără să știu toate dedesubturile și cum se fac bani buni în vremuri rele. De altfel nici nu m-am pricopsit, se vede cu ochiul liber. Artin povestea și eu ascultam cu multă atenție. Cică într-o bună zi nu mai știu ce se întâmplă într-o cârciumă de lângă portul din Odesa cu niște marinari ruși și poliția pune mâna pe fratele lui tata lui Artin. El mai avusese de-a face cu organele abilitate să întrețină ordinea publică, așa cum ne place să tot trăncănim noi azi cu directivele UE în mână și ce tot clămpănescăștia de prin ONG-uri ca să mai mănânce și ei câte o friptură la sfârșit de săptămână. În fine, chestia e că la Odesa cu bani și cu intervenții se putea aranja orice. Orice, să fie clar și concis. Fără echivoc. Mă rog, chestii din astea am mai trăit și noi, fiecare pe unde a apucat, dar atunci, la Odesa, cum povestește foarte frumos și Isaac Babel, orice era posibil. Mama lui tata lui Artin când a aflat că fratele lui e arestat a dat buzna la poliție să-l facă scăpat. A dat bani. Nimic. S-a dus a doua zi cu o brățară de aur. Nimic. A treia zi a dus niște cercei cu briliante la mijloc, nu și nu, polițiștii nu voiau să-i dea drumul băiatului ei mijlociu. S-a dus la comandant de data asta cu zece bani de aur. Napoleoni. Cocoșei. S-a milogit de comandant, a promis orice, doar să-și vadă băiatul acasă. Aia, nu și nu, că s-a lăsat cu vărsare de sânge, doi au fost tăiați și al treilea a murit la spital. Grea situație, ce era să facă familia Grigorian din Odesa, să nu moară de foame în vreme de război civil? Dacă îl trimiteau pe Levon în Siberia nenorocițiiăștia de ruși? Trăiau printre ei, dar la o adică, dacă se îngroșa gluma, nu mai erau chiar frați și surori. Mama lor de ruși! Ceva cu *za materi* îmi aduc și eu aminte. Înjurătură, ce mai!

S-a adunat familia Grigorian în cap cu cele două femei, bunica, mama și cei doi băieți, tata lui Artin și fratele cel mare al lui. Āla mare, Bedros, îi spuneau Pierre, după cum îl alinta o profesoară de pian, măritată dar nefericită, era cam pământău, îi plăcea să citească și să umble după muieri. Dar nu era în stare să aducă acasă nici măcar o rublă. Iar tata lui Artin, fratele cel mic, încă era mic, nu apucase să devină nici golan, nici poet. Și a venit

bunica atunci cu soluția salvatoare. Mergem la comandant și-l dăm pe ăsta mic să ni-l elibereze pe ăla mijlociu, că altfel murim de foame. Și așa sunt destui morți în oraș, la ce bun să mai fie încă cinci. Zis și făcut, s-au dus la poliție iar, cu niște napoleoni, cu ceasul de aur masiv al bunicului cumpărat la Moscova și cu băiatul cel mic. Să facă târgul. Și l-au făcut. Mie nu-mi venea să cred tot ce povestea Artin. Parcă îl vedeam pe tatăl lui, un om slab și tăcut, nu știi ce făcea la cooperativa „Înfrățirea între popoare” unde lucra prin anii '50, dar în nici un caz nu-mi închipuiam că fusese în Siberia în locul fratelui său. Adică târgul propus de cele două femei a fost acceptat. Fratele lui tata lui Artin a fost eliberat și în locul lui a fost condamnat și trimis la ocnă tata lui Artin. Povestea pare incredibilă dacă nu ar fi și adevărată, așa cum sunt adevărate sau pot fi acceptate ca adevărate toate povestirile lui Babel din Odesa lui. Și a altora, desigur, unele rămân în memoria omenirii, altele se pierd. Așa că tata lui Artin a plecat la ocnă. O fi suferit omul acolo niște chestii greu de imaginat – sau chiar puse pe hârtie par greu de acceptat, cine ar crede când citește *Povestirile din Kolima* ale lui Varlam Șalamov că ele chiar au fost cum au fost puse pe hârtie – dar până la urmă a scăpat cu viața. Să nu mai lungesc eu acum povestea povestită cu mult haz de prietenul meu Artin. Care se încheie cu bine și cam așa. Când mai avea de ispășit vreo două trei luni de ocnă, tata lui Artin scrie familiei să i se trimită două-trei kilograme de sămânță de castraveți. Hm, la ce-or fi bune astea, se sfădește conclavul Grigorian din Odesa? Ce naiba să faci cu semințele de castraveți la mama dracului în Siberia? Se dă sfoară în țară, se află explicația. Rușii, ocnă, neocnă, deținuți, soldați sau ofițeri, trag tare la măsă. Mai ales în Siberia, unde e frig de mama focului. Nu-i vorbă, că și la Odesa sau în Crimeea, unde e mult mai cald și bine, se bea zdravăn. Nu se duce paharul la ureche. Și e nevoie mereu și de ceva acru sau sărat ca să stingă efectele arsurilor provocate de alcool. Votca nu e chiar limonadă! Bun, de unde semințe de castraveți în miez de iarnă la Odesa? Este însărcinat fratele cel descurcăreț să deslușească ștele. Cum necum, se pare că sarcina este îndeplinită. „Ai trimis pachetul cu semințe

de castraveți lui frate-tu?” e luat din scurt de mama și bunica lui. „Trimis, ordinul s-a executat”, râde el, „să trăiți!” și le surâde celor două femei care oficial sunt superiorii lui în cadrul familiei.

Și asta a fost tot.

Nicio veste de la tata lui Artin. Că a primit semințele sau când o să vină. Vremuri grele, de unde atâta corespondență cu Siberia. Iar pe atunci nu erau nici telefoane mobile sau internet să afli totul despre orice. Într-o bună zi, când primăvara bătea la fereastra familiei Grigorian și a celorlalți locuitori din Odesa, cine apare în poarta casei? Ghici ghicitoarea mea, nu era altul decât tata lui Artin. Scăpase de ocnă și după trei ani – poate doi jumate, ce mai contează după alți o sută – se întorcea acasă. Cam slăbit, nu era gras nici înainte de a pleca, dar oricum, viu și nevătămat!

Dumnezeule, ce bucurie pe capul întregii familii, a venit... acasă! Omul, obosit după pușcăria făcută și după lungul drum de întoarcere din Siberia la Odesa lui natală, râdea ca prostul în mijlocul casei. Toți râdeau ca proștii. „Ce vrei tu acum, mamă?” l-a întrebat mama lui pe tata lui Artin. „Să dorm...”, a zis el. Și s-a dus și s-a culcat. A dormit mai mult de 24 de ore. Omul era frânt de oboseală, ce să mai zici. Când a fost trezit și trimis să se spele cu apă caldă – special încălzită pentru el, să nu credeți că la Odesa în acei ani erau condiții de trai ca la hotelurile din Dubai – i s-au dat haine curate și a fost invitat la masă. Unde erau toate bunătățile din lume, nu întrebați nici azi cum au fost procurate și pe ce căi. Tata lui Artin ședea în capul mesei. În celălalt cap, fratele cel descurcăreț. Restul, care cum s-a nimerit, rubedenii, vecini, mamă și bunică invitaseră și ei pe cine apucaseră să anunțe marea minune și milostenia Bunului Dumnezeu care se îndură totuși de armenii care țin posturile și dau danii bogate la biserică la fiecare prilej. Și la masă mare ca la masă mare, s-a mâncat și s-a băut pe cinste sau cu socoteală, armenii nu prea sunt ei mari băutori, asta improvizez eu când relatez toate astea și mai pun și câte ceva de la mine în afară de cele povestite de Artin în noaptea aia de pomină. Și când era cheful în toi, fratele cel descurcăreț îl întreabă pe tata lui Artin

cum a fost cu semințele de castraveți și dacă ce a trimis el i-a fost de folos cumva. ameni și cărți

„Oh, desigur, altfel cum aș fi avut eu bani de haine și de drum, îți mulțumesc mult frate dragă, au picat bine semințele de castraveți!” Acum trebuie să precizăm ce este și cu castraveții ăștia din Siberia. Acolo e frig, știe toată lumea. La votcă merg foarte bine niște pește afumat sau castraveciori acri. Consumul e mare, mereu e nevoie de castraveți. Cererea mare, oferta mică. Adică dacă pui în pământ semințe de castraveți cresc niște castraveți pe care îi poți mânca, dar nu ajung să facă semințe. Nu e timp și căldură suficientă. De aia e mereu nevoie de semințe. Kilogramul costă foarte mult, nu era ușor să pui mâna pe semințe de castraveți. De aceea era nevoie mereu de semințele astea pe care se obțineau bani foarte buni. Cu banii poți face apoi orice. Așa a ajuns tata lui Artin acasă și acum stă în capul mesei și se bucură alături de toată familia că a scăpat el cu viață, fratele mijlociu de ocnă și sunt cu toții bine. Și acum vine bomba, surăde Artin la București, cu nevasta lui cea tânără tot din Brazilia, gata să nască peste câteva luni la Los Angeles, și mai ciocnește un pahar de ceva – am băut de toate în acea zi-noapte, căci de atunci iar nu ne-am mai văzut și au trecut iar niște ani buni – uite care e bomba. „Râde fratele lui tata, unchiul meu, și-i spune fără să clipească: «Păi, eu nu ți-am trimis semințe de castraveți, de unde naiba era să găsesc în miez de iarnă trei kile de semințe de castraveți? Ți-am trimis trei kile de semințe de dovlecei, sunt la fel ca alea de castraveți, eram sigur că n-o să se prindă proștii ăia din Siberia. I-am păcălit ca să faci tu rost de bani... Hahaha.»”

Tata lui Artin se îngălbenește la față, îi cade furculița din mână și dispăre sub masă. A leșinat. Toată lumea se năpustește la el, i se administrează palme și coniac, apă rece, mă rog, e repus pe picioare. Vorba vine, stă în capul mesei și privește buimac la lumea din jur. La cei din preajmă. Îi vede bine, da, îi cunoaște pe toți. Sunt vii, mănâncă și ciocnesc un pahar de vin moldovenesc, de bucurie că a venit el din Siberia. Nu ar vrea să se gândească ce se putea întâmpla – în mod cert, aici nu există variante – în clipa

când s-ar fi descoperit că din semințele de castravete pe care el a luat niște ruble bune au răsărit dovlecei! Ce ar fi putut fi și la gura militarilor păcăliți și cum ar fi fost el împușcat, strangulat, spânzurat sau tăiat bucăți-bucăți cu un cuțit de bucătărie! La ocnă nu e ca la Ialta, atunci când nu-ți place un fel de mâncare, comanzi altul. „Și apoi ce-a mai urmat...”, întreb eu nevinovat pe Artin, care știu că are o fetiță, dar altminteri nu mai știu nimic despre el de mulți ani. Noroc cu Babel ăsta, cu Odesa lui, că mi-am adus aminte de el. „Păi, tata a ajuns la București, l-ai cunoscut și tu, nu, unde a cunoscut-o pe Araxi, mama mea și prietena mamei tale, eu m-am născut la București, Bebe la fel, mă rog, restul cam știi ce și cum.” Tăcem. Apoi insist. „Dar cu fratele cel descurcăreț ce s-a întâmplat?” întreb eu, dintr-o simplă curiozitate de cititor al lui Isaac Babel de care Artin habar nu are și nici nu este interesat. „Păi, unchiul meu a rămas la Odesa, a devenit mare șef pe la bolșevici, a trăit pe picior mare niște ani buni, până a fost împușcat de niște ruși care au vrut să se răzbune pe tata. Cum nu l-au găsit pe tata, care scăpase de comuniștii ruși și a trăit apoi toată viața în România, s-au răzbunat pe fratele lui. Și l-au împușcat. Nu se știe cine l-a turnat, dar s-a aflat povestea cu semințele de castraveți. Dar se pare că mai făcuse el și alte chestii nasoale.”

Liniște. Ce să mai spui.

Și poate că uneori e bine să nu aflăm chiar tot ce a făcut urât fiecare.

Asta e povestea din Odesa cu semințele de castraveți. Pe Artin sper să-l mai văd înainte de a crăpa. Dacă nu vine el la București, ar trebui să mă duc eu la Los Angeles. Dar nu e o treabă chiar foarte simplă.

Cei patru din Iran

Nu știu dacă povestea asta are vreo legătură cu *New Journalism* al lui Tom Wolfe, cu *Autobiographical Fiction* de care este legat numele lui Sherwood Anderson – cel care e mult mai puțin cunoscut decât Faulkner și Hemingway, care i-au fost ciraci – de acel *Dirty Reality* cu care erau etichetate prozele lui Raymond Carver, de parcă ăia care nu beau pot pricepe ceva din viața celor care tot trag la măsă sau cu însăși noțiunea de literatură, de care se face mare caz, dar tot ce e cuprins în ea este adevărat. Mare scofală și cu literatura asta.

Sau cu adevărul. De data asta cred că nu contează, zic eu, adevărul artistic – adică dacă avem impresia de autentic, ci chiar faptul că lucrurile s-au petrecut așa.

Viața unor oameni a depins de mine.

Fără voia mea, desigur, așa a fost să fie.

Despre ce este vorba?

Foarte simplu. S-a petrecut cu mulți ani în urmă. Este vorba de patru oameni de vârste diferite. Un bărbat, o femeie și doi copii. Un băiețel și o fetiță. Fetița, foarte drăguță și lipicioasă, de vreo cinci ani, băiețelul, foarte zămbăreț și jucăuș, de vreo trei. Spre patru, oricum mai mic decât sora lui în mod cert. Așa cred, nu le-am văzut actele niciodată. Nu-mi mai amintesc numele lor.

Niște oameni fără nume.

Ar trebui să mai existe pe undeva pe acest pământ.

Unde?

Nu știu.

Armenii sunt peste tot. Mama lor, a celor doi copii adică, între douăzeci și trei și douăzeci și cinci, subțire, înălțuță, cu părul

negru, tăcută, cu un aer speriat și mereu cu ochii după propriile progenituri. Să nu facă ceva rău sau să pățească ei ceva. Tatăl copiilor, nu foarte înalt, dar bine legat, musculos, trecut de treizeci și cinci, poate spre patruzeci, ceea ce vorbitorii de limba engleză ar numi *late thirties*. Dar nici unul din ei nu vorbea englezește. Doar armeana, pe care o știam și eu, și *farsi*, pe care o știau ei și de care eu nu aveam habar. Bărbatul, tatăl copiilor, cu ochii lui pătrunzători, era mereu încruntat, dar nu din cauza asta era deja chel. Brunet și cu chelie, armean din Teheran. Toți cei patru erau din Iran. Ajunseseră cu o seară înainte de a-i cunoaște eu la București. Veneau direct de la New Delhi. Din India. Acolo au stat șase luni ca să obțină o viză pentru Germania. Nimeni nu le-a dat nici oviză pentru Germania, unde bărbatul avea un frate și nici pentru SUA, unde ei aveau la Los Angeles niște rude. Armenii au rude peste tot. Și acolo unde nu au, tot se găsește măcar unul pe care să-l cunoască. Dar cei patru în șase luni au cheltuit toți banii, mulți, puțini, cu care veniseră din Iran. Viața e scumpă peste tot, iar banii se duc oriunde te-ai găsi. În Iran nu mai aveau nimic. Au vândut tot ce aveau, mult, puțin, și casa și tot ce mai era de lichidat, și s-au pus la drum.

De ce?

De frică.

Pentru că le era frică să mai trăiască într-o țară unde Islamul își ieșea din matcă. Deja nu se mai putea trăi acolo dacă erai creștin. Cum e acum la Alexandria, în Egipt, sau la Bagdad, în Irak, la Damasc, în Siria, de unde curg spre Europa fluvii de imigranți, sau în orice mare oraș din Europa de Vest, unde nu mai ești în siguranță. Nu mai poți să ieși din casă fără să nu te temi. Fie că ești femeie care nu poartă vâl, fie că ești bărbat și ai o cruciuliță la gât. Chestia cu toleranța și multiculturalismul e așa, subiect de dezbătut prin universități. De unde ies oameni care nu prea pricep nimic din ce se întâmplă în lumea reală. Dau și ei cu presupusul despre ceea ce cred ei că știu despre ce este vorba. În anii ăia din